

NGUYỄN ÁI QUỐC

Người khởi nguồn dòng báo chí cách mạng Việt Nam

ĐỖ QUANG HƯNG*

Tóm tắt: Báo Thanh niên do đồng chí Nguyễn Ái Quốc lập ra tại Quảng Châu (Trung Quốc) số đầu ra ngày 21/6/1925 đánh dấu một mốc lịch sử của báo chí Việt Nam, khai sáng dòng báo chí cách mạng của nước Việt Nam mới, đưa chủ nghĩa yêu nước vào trong nhân dân Việt Nam.

Summary: The Youth Newspaper was founded by Comrade Nguyen Ai Quoc in Guangzhou, China and first published on June 21, 1925 that marked a historical milestone of Vietnamese journalism, and enlightened the revolutionary press line of Vietnam, bringing patriotism into the Vietnamese people.

Từ khóa: Nguyễn Ái Quốc; báo Thanh niên; Báo chí cách mạng Việt Nam.

Keywords: Nguyen Ai Quoc; The Youth Newspaper; Vietnamese revolutionary press.

Nhận bài: 25/5/2021; *Sửa chữa:* 26/5/2021; *Duyệt đăng:* 3/6/2021.

Kể từ khi tờ báo độc đáo này xuất hiện đã thu hút ngay sự chú ý của giới mật thám thực dân, của những nhà nghiên cứu của quốc tế cộng sản, và tất nhiên của đồng bào bạn đọc. Các nhà cách mạng trẻ tuổi thuộc thế hệ đầu tiên do chính Người sáng lập tờ báo là Bác Hồ tổ chức và rèn luyện, đồng đảo những người lao động nghèo khổ đang mơ giấc mơ giải phóng bất chấp sự đe dọa của thực dân Pháp đối với việc truyền tay nhau đọc mỗi số Thanh niên mà có thể là phải chịu án 3-5 năm tù.

Cũng giống như cuốn Đường Kách mệnh của Nguyễn Ái Quốc, những trang báo Thanh niên ngay từ những số đầu đã là cuốn sách gối đầu giường của những người yêu nước và cách mạng, chứa đựng biết bao trí tuệ và nhiệt huyết của những người đi khai sơn phá thạch cho sự thắng lợi của chủ nghĩa xã hội, cho sự ra đời của nước Việt Nam mới.

Ở trong nước, ngày 15/4/1865, tờ báo tiếng Việt đầu tiên mang tên Gia Định báo do Potteaux và Trương Vĩnh Ký xuất bản ở Sài Gòn đã cắm một cái mốc cho lịch sử báo chí nước nhà.

Do những điều kiện riêng của xứ Nam Kỳ, mảnh đất đầu tiên của Tổ quốc ta bị thực dân Pháp thực hiện "cuộc công nghiệp hóa cưỡng bức" kể từ năm 1862, máy in hiện đại và

chữ Quốc ngữ được phổ cập trước xứ Bắc Kỳ hơn 3 thập kỉ, nên Sài Gòn đã nhanh chóng trở thành cái nôi đầu tiên của nền báo chí nước nhà. Năm 1907, ở Hà Nội xuất hiện tờ Đăng Cổ Tùng báo, nửa chữ Hán, nửa chữ Việt, thì lúc này, ở Nam Kỳ đã có một loạt tờ báo quan trọng như Phan Yên báo (năm 1868), Nam Kỳ địa phận (năm 1883), Nông Cổ mín đàm (năm 1901), Lục Tỉnh tân văn (năm 1907)...

Nhưng nền báo chí cách mạng của nước Việt Nam mới thực sự bắt đầu với sự ra đời của tờ Thanh niên của Nguyễn Ái Quốc vào tháng 6/1925.

Đã có lúc chúng ta cũng băn khoăn về cái mốc mở đầu của dòng báo chí cách mạng, vì Bác Hồ đã từng nổi tiếng Paris với tờ Người cùng khổ (Le Paria), bộ báo 38 số, số 1 ra ngày 1/4/1922. Nhưng vì tờ báo này là cơ quan ngôn luận của Hội liên hiệp thuộc địa, các nhà sử học đã nhất trí rằng, dù sao cũng không thể xếp nó trong phạm trù "báo chí cách mạng Việt Nam" được. Còn Việt Nam hôn, tờ báo tiếng Việt do Nguyễn Thế Truyền lập ra ở Paris (số 1 ra ngày 15/5/1923) cũng được xác định rằng, Nguyễn Ái Quốc đã không có điều kiện viết cho tờ này...

Sự hiểu biết của bạn đọc về tờ Thanh niên thực đã khá phong phú.

* Giáo sư, Tiến sĩ, Đại học Quốc gia Hà Nội.

Trước hết, xin được nhắc lại tên một nhà sử học trong giới Việt kiều ở Canada nay đã mất, ông Huỳnh Kim Khánh, người đã bỏ công sưu tầm, nghiên cứu trọn vẹn bộ sưu tập Thanh niên gồm 208 số (số cuối cùng, tháng 5/1930), trong một luận văn Tiến sĩ của ông. Khi đó, ở Hà Nội, trong tay chúng ta chỉ có 10 số báo Thanh niên, lưu giữ Bảo tàng Cách mạng Việt Nam.

Chủ tịch Hồ Chí Minh - Người khai sinh nên báo chí cách mạng Việt Nam.

ẢNH: TƯ LIỆU

Sự nghiệp báo chí cách mạng của Đảng ta trước khi nắm được

chính quyền thực đồ sộ phong phú. Theo thống kê, khi đỉnh cao, thời kì 1935 - 1938, cả nước có tới trên 100 tờ, chỉ riêng Nghệ Tĩnh trong cao trào 1930 - 1931 cũng có tới gần 40 tờ báo của Xứ ủy và của địa phương được in ra. Báo chí trong tù cũng là hiện tượng hiếm thấy trong phong trào cộng sản ở Việt Nam. Các nhà nghiên cứu lịch sử báo chí thống nhất với nhau rằng, hiếm có một đảng non trẻ nào như Đảng Cộng sản Việt Nam có được một hệ thống báo chí độc đáo đến như vậy, bắt đầu từ cuộc khủng bố trắng của thực dân Pháp sau cao trào 1930 - 1931. Chỉ trừ báo của Đảng trong thời kì Mặt trận Dân chủ Đông Dương và những năm sau này (kể cả của Mặt trận Việt Minh) được in typô, còn đa số đều in rất thô sơ kiểu in sáp hoặc in thạch, trên những trang giấy cũng rất thô sơ, phần lớn là "giấy học trò"...

Báo Thanh niên của Bác Hồ cũng thế. Tác giả trước đây đã từng phỏng vấn bà Lý Phương Đức và Lý Ứng Thuận (chị em họ với Lý Tự Trọng) - những chứng nhân còn lại của nhóm 8 thiếu niên cộng sản đầu tiên do Bác lập ra ở Quảng Châu, cùng lúc thành lập Việt Nam Thanh niên cách mạng đồng chí hội (Hội Việt Nam Cách mạng thanh niên) bà đã kể rất cụ thể, trong thời kì đầu, tại số nhà 13 Văn Minh lộ (Quảng Châu), trụ sở của Đảng Thanh niên, tại khu nhà của Cố vấn Liên Xô bên cạnh Chính phủ cách mạng Trung Hoa - Tôn Dật Tiên, Bác Hồ đã chỉ đạo các nhà cách mạng trẻ tuổi cho ra mắt Thanh niên, cũng giống như việc Lenin cho ra tờ Tia Lửa cho cách mạng Nga như thế nào...

Tờ báo tuần 4 trang, in theo lối viết bút sắt trên giấy sáp như thế, gọi cho bất cứ ai được thấy tận mắt, cái gì đó, rất Hồ Chí Minh. Từ nét chữ Bác viết tên báo trên manchette, với chữ "T" và chữ "N" viết to, giống như nét chữ trong Di chúc bên cạnh chữ Thanh niên bằng chữ Tàu,

nét rồng bên trái là hình ngôi sao 5 cánh để đánh thứ tự các số báo. Trong 88 số (số 88 ra ngày 17/4/1927), hơn một tháng trước khi Bác phải bí mật rời Quảng Châu với "tám căn cước xé đôi" vì cuộc phản biến của Tưởng Giới Thạch, đều một kiểu chữ viết chân phương, trình bày trên 2 cột trang 3 và 4 vì đôi khi có minh họa, "tin ngắn" và cả thơ nữa, nên trình bày co giãn hơn.

Sau Bác có đồng chí Lê Hồng Sơn và Hồ

Tùng Mậu giúp sức biên tập bài vở, nhưng Người vẫn đảm trách dường như tất cả từ bài viết đến việc in báo.

Số phận của Thanh niên thực đặc biệt đúng như sứ mệnh của nó với cách mạng và báo chí Việt Nam.

Báo Thanh niên là cơ quan ngôn luận của Việt Nam Thanh niên cách mạng đồng chí hội, tổ chức tiền thân quan trọng nhất của Đảng ta, được in ẩn bí mật với số lượng khoảng 400, 500 bản, và khi nó được đưa về trong nước, lập tức đã bị kẻ thù theo dõi. Ngay từ đầu năm 1926, Chánh mật thám Đông Dương là L. Marty đã ra lệnh cho bọn mật vụ sưu tầm bằng được bộ báo này. Và chỉ bằng cách xếp mấy chục số đầu tên của Thanh niên, L. Marty đã kết luận rằng, chắc chắn tác giả tờ báo phải là Nguyễn Ái Quốc, tòa soạn phải ở Quảng Châu.

Trong nhiều báo cáo mật gửi về Bộ thuộc địa và cả trong cuốn sách nổi tiếng: Góp phần vào lịch sử các phong trào chính trị Đông Dương (xuất bản ở Hà Nội, 1933, gồm 5 tập), chính L. Marty đã viết: "Ông Nguyễn Ái Quốc đã không ngần ngại dành suốt 60 số đầu của tờ báo để chuẩn bị tinh thần cho người đọc, chỉ nói về lòng yêu nước, để đến số 61 ra ngày 12/9/1926 ông mới để lộ ý định của ông khi viết rằng, chỉ có một Đảng Cộng sản mới đảm bảo hạnh phúc cho dân tộc Việt Nam". Nhận xét chung về vai trò của Việt Nam Thanh niên cách mạng đồng chí hội và của báo Thanh niên, chính L. Marty có một nhận định nữa rất chính xác rằng, nếu như trong những năm 1926 - 1927, ngay những phần tử ưu tú của Đảng còn nghĩ mình là quốc gia, thì năm 1928 họ đã náo nức muốn thể hiện mình là cộng sản...

Vì sao báo Thanh niên lại có sự tác động thay đổi tâm trí sâu sắc đến như vậy? Có thể nói những ai được đọc 88 số đầu tiên do Bác trực tiếp làm đều có câu trả lời.

Có lẽ, Bác Hồ trong những ngày đầu tiên ấy, không những thấm nhuần sâu sắc luận đề của Lenin về báo chí cách mạng (nó không những là người tuyên truyền và cổ động tập thể, mà còn là người tổ chức tập thể) mà Bác còn hiểu rõ những đặc tính của một dân tộc nông dân, giai cấp công nhân mới ra đời còn quá non trẻ và người dân đều chưa hiểu chủ nghĩa xã hội là gì, để xác định cho Thanh niên một phong cách làm báo cách mạng rất Việt Nam. Trong khuôn khổ hạn hẹp của con chữ, bài dài nhất, có khi đăng tải thành 2, 3 kì cũng chỉ dưới 1.000 chữ, phổ biến là 300 - 500 chữ, cá biệt có bài báo chỉ có 3 câu, Nguyễn Ái Quốc vẫn truyền tải được những nội dung to lớn của dân tộc và thời đại. Chỉ một ví dụ về một xưởng đóng giày, Bác đã cất nghĩa khái niệm kinh tế học thế nào là giá trị thặng dư của C. Mác, hai mẫu chuyện khác Bác có thể giải thích khái niệm chuyên chính vô sản và nghệ thuật khởi nghĩa vũ trang của V.I. Lenin...

Tờ báo đã nhanh chóng thổi thức lòng người, làm sống động phong trào cộng sản. Tiếp bước Thanh niên, một rừng nhỏ báo chí bí mật của Đảng ở trong nước lần lượt ra đời trước và ngay sau ngày 3/2/1930. Từ Tranh đấu, Cờ vô sản, Đò, Lao động đến Người lao khổ, Sóng cách mệnh, Xi Moong, Than, Bồi bếp...

Nhiều tờ trong số này, có tờ từ Trà Vinh, Bến Tre... đã vượt qua lưới thép của kẻ thù đến tận trụ sở Quốc tế Cộng sản, Trường Phương Đông Mátxcova, nơi các đồng chí Trần Phú, Hà Huy Tập, Lê Hồng Phong... còn đang miệt mài học tập tri thức cộng sản, rèn luyện kỹ năng, nghệ thuật của một nhà cách mạng chuyên nghiệp. Trong một bài báo gọi là Báo chí cách mạng trên đất nước An Nam đăng tải trên tờ Phóng viên công nhân (của Quốc tế Cộng sản) có in hình manchette - một tờ báo thời kì 1930 - 1931 của Nam Kỳ. Tác giả đã hết lời ca ngợi những người làm báo cách mạng của Đảng Cộng sản Đông Dương trẻ tuổi, từ những sáng tạo trong in ấn đầy gian khổ, trong công tác phát hành đầy nguy hiểm và giá trị giáo dục vô cùng to lớn của thứ vũ khí này trong phong trào cộng sản ở nước ta.

Báo Thanh niên với 5 năm và 208 số báo quả là một di sản báo chí đồ sộ mà Huỳnh Kim Khánh năm 1978 đã dùng bộ báo này làm luận văn Tiến sĩ sử học trong công trình mang tên Chủ nghĩa Cộng sản ở Việt Nam từ khởi thủy đến khi nắm chính quyền. Chúng ta còn có nhiều tờ báo cách mạng khác cũng rất hay, bề thế như Tạp chí Cộng sản, Dân chúng và Tin tức (1937 - 1939), đặc biệt là bộ ba tờ báo: Cờ Giải phóng, Sự thật và Nhân Dân (từ năm 1942 đến ngày 11/3/1951 khi có số đầu của Nhân Dân), nhưng rõ ràng từ Thanh niên của Bác thực sự là tờ báo mở đầu cho một sự nghiệp - sự nghiệp báo chí.

Như vậy, việc hình thành và phát triển của dòng báo chí cách mạng tự nó đã là một thành tựu quan trọng trong cuộc đấu tranh dân tộc và giai cấp của Đảng ta trước Cách mạng Tháng Tám.

Những nguyên tắc xây dựng và hoạt động của báo chí cách mạng giai đoạn này đều đi theo con đường mà tờ báo đầu tiên của Bác Hồ đặt nền móng. Dù khi nó được xuất bản công khai hợp pháp (duy nhất trong thời kì Mặt trận dân chủ 1936 - 1939) hay khi tồn tại trong thế bí mật bất hợp pháp (là chủ yếu). Những báo cách mạng đã thực hiện một cách xuất sắc quan điểm báo chí của V.I. Lenin, báo chí cách mạng không những là người tuyên truyền và cổ động tập thể, mà còn là người tổ chức tập thể.

Nguyên lý ấy đã được Bác Hồ đúc trong khuôn mẫu báo Thanh niên để nhân ra thành một vườn hoa báo chí cách mạng. Lịch sử nhận thức của Đảng Cộng sản Đông Dương cũng đã chứa đựng tư duy rất Việt Nam của Đảng ta về lĩnh vực mới mẻ này. Từ những văn bản đầu tiên của các tổ chức tiền thân, của các nhóm cộng sản đầu tiên đến những Nghị quyết riêng về công tác tuyên truyền báo chí của Đảng Cộng sản Đông Dương. Đó là chưa kể đến các văn bản sau này như Đề cương văn hóa 1943, Chủ nghĩa Mác và vấn đề văn hóa Việt Nam, Văn kiện Đại hội Văn hóa toàn quốc lần thứ nhất năm 1951... Đảng ta đã tổng kết những kinh nghiệm đầu tiên về việc đào tạo phóng viên công nông, tổ chức mạng lưới sinh hoạt báo chí, quan hệ của các tổ chức Đảng với báo chí cách mạng... những vấn đề mà ngày hôm nay trong sự phát triển và hiện đại hóa nền báo chí Việt Nam đương đại, chúng ta vẫn luôn xem nó như những nguyên tắc cần thiết.

Báo Thanh niên cùng với những tờ báo nổi tiếng của Quốc tế Cộng sản (Tạp chí Quốc tế Cộng sản, Thư tín Quốc tế, Tạp chí Phương Đông cách mạng...) của Đảng Cộng sản Pháp, như Nhân đạo... trong thập kỉ 20 đã là cái nôi đầu tiên để đào tạo thế hệ thứ nhất các nhà báo cách mạng nước ta, mà phần lớn đều là đàn em và học trò của Người, kể từ Hà Huy Tập, Lê Hồng Phong, Nguyễn Văn Tạo, Bùi Công Trùng, Nguyễn Khánh Toàn, Nguyễn Văn Cừ đến Trường Chinh, Hoàng Văn Thụ, Xuân Thủy và những thế hệ tiếp theo như Hải Triều, Nguyễn Thường Khanh, Hoàng Tùng, Thép Mới, Hồng Chương, Quang Đạm... và hàng ngàn các nhà báo trẻ thế hệ hôm nay...

Từ khởi nguồn Thanh niên, nền báo chí của nước Việt Nam mới ngày nay đã có những bước phát triển vượt bậc, hiện đại hóa với đầy đủ các thể loại, từ báo viết, báo nói, báo hình, đến báo điện tử cập nhật công nghệ làm báo hiện đại thích ứng với cuộc cách mạng công nghiệp hiện nay của nhân loại.

Đã 96 năm trôi qua, kể từ khi tờ báo thời đại và đất nước đã có những thay đổi to lớn. Những gì đang diễn ra trong đời sống của giới báo chí hôm nay dưới sự lãnh đạo của Đảng ta là phù hợp với bước đi của thời đại và của chính dân tộc ta. Chính Chủ tịch Hồ Chí Minh - Người sáng lập ra báo Thanh niên, nhà báo số một của nền báo chí cách mạng Việt Nam, ngay ở thập kỉ 20 đã nhiều lần chỉ ra rằng, logic lớn nhất là logic đời sống. ❖